

סנהדרין סז

משה שווערד

1. תורת חיים מסכת סנהדרין דף סז עמוד א

אמר יש יראה במקום פלוני כך אוכלת כך שותה וכו'. משום דשלש פרשיות כתובות גבי הדדי בפרשת ראה פרשה ראשונה איירי בנביא שהדיח פרשה שנייה איירי במסית דהיינו בהדיוט שהסית את ההדיוט ופרשה שלישית איירי בעיר הנידחת ובכולן נאמר לשון הדחה חוץ מלגבי מסית דכתיב נמי לשון הסתה ואין הסתה אלא גירוי שמישאו לעשות כן ע"י שמקלס את העובדי כוכבים לפניו ולכך קתני מתניתין דהמסית זה הדיוט המסית את ההדיוט ואמר לו יש יראה במקום פלוני שמקלס לו העובדי כוכבים ומסיתו לעבדה לאפוקי פרשת נביא ועיר הנידחת דאיירי שהדיחו בלא הסתה.

2. תורת חיים מסכת סנהדרין דף סז עמוד א

אמר יש יראה במקום פלוני כך אוכלת כו'. לכך נקט במקום פלוני ולא נקט סתמא יש יראה כך אוכלת משום דקרא הכי משמע דבפרשת מסית כתיב מאלהי העמים אשר סביבותיהם הקרובים אליך או הרחוקים ממך ואמרינן לעיל מטיבותן של קרובים אתה למד טיבותן של רחוקים לפי שדרכו של מסית לדבר על עובדי כוכבים רחוקה שאינו מכיר בה ומוציא השקר מפיו ואומר כך אוכלת וכו' לכך נקט מתניתין יש יראה במקום פלוני כלומר במקום רחוק.

3. מאירי על סנהדרין דף סז/א

דרך ההסתה האריך היא ואמר יש יראה במקום פלוני כך אוכלת וכך שותה ר"ל כך מאכלת וכך משקה וכן כך מטיבה לעובדיה וכך מריעה למרחיקיה:

4. ערוך לנר על סנהדרין דף סז/א

שם אמר לשנים הן עדיו: מכאן ק"ל אמה שכתב הרמב"ם (פי"ח מה' עדות) דאם הוזמו העדים בעמנו הייתם עם ההורג או ההרוג אין זה הזמה אלא הכחשה ועיין שם בלח"מ דכ' דדעת הטור לא משמע כן והשתא לדעת הרמב"ם איך אמרינן הכא דאמר לשנים הן עדיו וסוקלים אותו הא ודאי לא שייך עדות שהסית בלא ניסת ואם הוזמו העדים בעמנו הייתם א"כ יש בכלל עדות הזמה זה דגם הניסטים עמנו היו ואין זה הזמה אלא הכחשה א"כ הו"ל עדות זה אי אתה יכול להזימה ול"ש עדות וכמו כן הוקשה לי ג"כ אמימרא דרב יוסף לעיל (דף ט' ע"ב) גבי פלוני רבעו לאונסו אכן לאחר עיון מצאתי קושיא זו באורים ותומים (סי' ל"ח) ע"ש שהאריך ליישב וכל מה שיישב שם לא שייך אקושיא ממתניתן דכאן וצ"ע:

5. מרגליות הים

ג. אמר לשנים הן עדיו ומביאין אותו לב"ד. מכאן הוכיחו דבמסית לא בעינן עדות שאתה יכול להזימה דהנה ברמב"ם הל' עדות פי"ח ה"ב מבואר דדין הזמה היא רק באם אינו מכחיש גוף העדות ואפשר שהעדוה אמת אלא שהעדים שקרנים, אבל אם יחד עם ההזמה יש גם הכחשה כגון שאמרו העדים וההורג עמנו היו יש בזה דין הכחשה ולא של הזמה, והנה במסית העדים הם שמביאים אותו לב"ד ואם יבואו עדים ויזימו אותו לומר אתם הייתם עמנו במקום פלוני הרי זה גם הכחשה בגוף העדות כי למי חסית אם אלו לא היו שם כלל, הרי שבמסית שאמרה תורה לא תחוס ולא תרחם עליו לא בעינן עשיל"ז ועמש"כ לעיל ט' ע"ב אות ו, וע' בס' פתחי שערים סי' ל"ד.

6. שו"ת רע"א - קמא - סימן ריא

ומ"ש חתני נ' להקשות דאם הניסותין הן העדים הא א"י להזימם דהוי ג"כ הכחשה, רגיל אני לומר במה שהקשו כזה על הרמב"ם מפלוני רבעני לאונסי וכן ממיפך והזמה, דסברת הרמב"ם כיון דלגבי הלוה הוי הכחשה שאומרים עמנו ה' הלוה, והוי כל כת בספק פסול, אין כת זו יכולים להזים כתב אחרת, וכאלו הוכחשו בפעם אחת בענין אחד, וזהו שייך רק אם הם ב' ענינים שאומרים אתה, והלוה ה' עמנו, אבל אם הכחשה יוצא מתוך ההזמה ל"ש כן:

7. מרגליות הים

ד. ומכמינים לו עדים אחורי הגדר כו'. בחמור"ח כ' פשט הלשון נראה דמכמינים לו שני עדים ולא סגי בחד שיצטרף עם המוסת וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' ע"ז ובאמר לשנים הרי המוסתים עצמם הם עדין משום דבדיני נפשות צריך שהעדים יראו זה את זה ולכן כשאמר לשנים הרי רואים זא"ז אבל באמר לאחד והכמין לו עד במקום אפל לא סגי דאע"ג שהאורב רואה את המוסת הנה המוסת אינו רואה את האורב. וכ"כ המחורש"ל בבאור הסמ"ג שצריך שני עדים לפי שבד"נ בעינן עדות מכוונת, וע' קצות החושן סי' פ"א אות יג, ובס' תכלת מרדכי פ' ראה פס' כי יסיתך אחיך גו' וברש"י דבר הכתוב בזהו כו' הביא משו"ת רע"א סי' רי"א שהקשה האין משכחנא ניסת ע"י קרוב הרי הוא הניסת יפסל העדים מטעם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, ותי' כיון שמכמינים העדים בחוץ שאין המסית והניסת רואים אותם הוי כשתי עדיות שאין מקצתן רואין אלו את אלו ואינם פוסלים אהדדי ע' מכות ו' ע"ב ולכן נקטה תורה כי יסיתך אחיך בסתר וע"י הכמנה יראו העדים לכן צריכים להיות מבחוץ שנים.

8. שערים מצויינים בהלכה

דף סז. אמור מה שאמרת ביחוד כו', היאך נניח את אלקינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים כו'. כתב בפנים יפות (ראה ד"ה הקרובים אליך) דמה שאמר "נעבוד", אין הכוונה שמכחיש ח"ו אמיתות הבורא, כמו האפיקורסים שאמרו שהעולם קדמון, דבאלו אמרו מורידין ולא מעלין, וא"צ לדונם בב"ד, אלא שהכוונה שהוא מודה באלהותו יתברך, אלא שמשתף שם שמין בדבר אחר, שמכחיש יחוד האמיתי, והיינו דאמר אמור לי מה שאמרת ביחוד, דהיינו יחוד האמיתי, ועל זה אמר איך נעזוב כו', והוא משיב כך היא חובתינו, פירוש החוב לעבוד לה', אלא שיפה הוא השיתוף שהיא מטיבה ומריעה לפי דבריו כו' עי"ש.

9. מרגליות הים

ו. והוא אומר לו האריך נניח את אלהינו שבשמים. ביר
רמה כ' אם תשאל מאי שנא הכא דבעי מימר ליה האריך נניח כו'
ואי הדר ביה מוטב, ומ"ש היכא דאמר לשנים דלא צריכי למימר
ליה הכי אלא מביאין אותו לב"ד מיד וסוקלין אותו, אמרי, התם
כיון דקאמר באפי תרי דחוי לשהדותא כעין התראה דמי ולא צריכי
תו למימר ליה ולא מידי הכא כיון דקאמר באפי חד דלא חזי לשהדותא
בעי התראה כל דהו, ואע"ג דמסית לא בעי התראה כלל ה"מ התראה
למיתה אבל לאזהרה כל דהי כה"ג בעי נע' רסב"ט סנהדרין פ"א ה"ה
המסית אינו צריך התראה כשאר הנהרגין כו', הדגיש רבינו
שאך התראה, כשאר הנהרגין" היא דלא בעי אבל אזהרה כל דהי
בעי ע' לעיל ח' ע"ב תורה בעדה ועדים והתראה), ואיבעית תימא
התם גבי אמר לשנים כיון דאי אמר ליה האריך נניח ביה איכא
למימר דמחמת ביעתתיהו הדר ביה מדגלי מדעתיהו דלא בעי למיזת
ליה וחייש דילמא מייתי ליה לבי דינא ומסהדי עליה וקטלי ליה
הלכך חזרה דלית לאו חזרה מעליותא היא, ואמטול הכי לא אמרינן
ליה ולא מידי, אבל לגבי אמר לאחד כיון דחד לא חזי לשהדותא כי
הדר ביה דאי תשובה הוא דעביד וחזרה מעליותא היא ולכך בעי
מימרא ליה האריך נניח כו', כי היכא דליהדר ביה, מאי איכא בין
הני תרי פירושא כו' עיי"ש.

10. רשימות שיעורים

דף סז. גמ'. המסית זה הדיוט, טעמא דהדיוט,
הא נביא בחנק. והמסית את ההדיוט. טעמא דיחיד, הא
רבים בחנק. מתניתין מני רבי שמעון היא דתניא נביא
שהדיח בסקילה, רבי שמעון אומר בחנק.

א

ביאור מחלוקת ר"ש ורבנן

והנה יש להסתפק אליבא דר' שמעון האם ס"ל
שנביא שהדיח (כלומר נביא שהסית לעבוד ע"ז - עיין
ברש"י ד"ה הא נביא שכתב וז"ל אם מסית זה נביא
שהיה מתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודה כוכבים
עכ"ל). נידון בחנק מדין מסית (דאע"פ שמסית בעלמא
חייב סקילה נביא המסית חייב חנק), או"ד שחייב חנק
מדין נביא שקר (420). ונפ"מ לענין התראה ולענין דיני
והצילו העדה האם חלין בנביא שמדיח או לא, דאם
חיובו מדין מסית אזי א"צ התראה וליכא דיני הצלה,
משא"כ אם חיובו מדין נביא שקר אזי צריך התראה,
וחלין בו דיני והצילו העדה (421). וכן נפ"מ אי נידון

בב"ד של כ"ג כדן מסית או בב"ד של ע"א כדן נביא
שקר (422).

11. רש"י על סנהדרין דף סז/א

רבינא אמר גרס, ולא גרסינן אמר רבינא, דאיהו ורב פפא לא פליגי, אלא מר מתרץ חדא, ומר מתרץ חדא,
ולא פליגי, דהא בתרי מילי אוקימנא לרישא כר' שמעון, ואתו הנך אמוראי לתרוצה כרבנן, והכי פירושה
רבינא תרצה לחדא ואמר רישא נמי רבנן, והמסית את ההדיוט לאו למעוטי מסית את הרבים אתא - אלא תרוייהו
תנא להו, תנא רישא מסית את היחיד, והדר תנא סיפא המדיח זה האומר לרבים נלך ונעבוד עבודה זרה:

12. מרגליות הים

י. רש"י ד"ה רבינא אמר גרסינן, ולא גרסינן אמר רבינא, דאיתו ורב פפא לא פליגי כו'. בחמ"ח כ' נראה מדברי רש"י דכשחשם קודם למאמרם לא פליגי ואם מאמרם קודם לשם פליגי, ובעל חליכות עולם בשער י"ב כתב איפכא דכשמוכר ר' פלוני אומר בידוע שהוא חולק ובכל מקום שנקטו אמר ר' פלוני אינו חולק, וראה ביבין שמועה שתאריך להתאים דברי רש"י עם שיטת בעל חליכות עולם ולא עלה בידו, והנראה דנהי בעלמא חיכא שנקט ר' פלוני אומר לחלוק בא וכשנקט אמר ר' פלוני לא בא לחלוק היינו דוקא כשכל אחד מהם מתרץ עד שאין צורך בתירוץ של חבירו, אבל כאן שבת' רבינא אין די השב לחלוקות המשנה אם לא בצירוף תי' רב פפא וכן בדרב פפא לכן צודק לומר רבינא אמר רב פפא אמר

מפני שאם היה אומר אמר רבינא וכו' היה משמע דרבינא בא לתרץ קושיות שניהם ואינו כן שאינו מתרץ אלא קושיא א' אבל השתא דגרסינן רבינא אמר אתי שפיר והכי קאמר כדי לתרץ כל הקושיות רבינא אמר כך רב פפא אמר כך וכאלו רבינא מתרץ חדא ורב פפא מתרץ חדא, ועמ"ש בבנין שלמה באריכות.

13. שערים מצויינים בהלכה

ובעיקר דברי היד רמה דלענין עדות לא אזלינן בתר טביעת עינא דקלא, יש להעיר מהא דאמרי' בגמ' לעיל (כט:) שהוא דאכמין ליה עדים לחבריה אחורי הגדר כו', ומשמע שם דאפי' אם לא ראו אותו אלא שמעו את קולו והכירו אותו, וראיתי בתשו' הר"י מיגש (סי' קמט) שהוכיח משם, דאם הכיר את דברי חבירו בקול יכול להעיד על מה ששמע ממנו, אע"פ שלא ראהו, ובתשו' עבודת הגרשוני (סי' קי) רצה לומר דסמכין אטביעות עינא דקלא אפי' להוציא ממון לומר שהוא אחיו של פלוני לענין ירושה, ולבסוף חזר בו מדברי רש"י כאן דמוכח דלא סמכין אטביעות עינא דקלא, ועי"ש מה שמחלק בזה, ובתשו' שבות יעקב (ח"א סי' ק) הקשה עליו, דבמס' חולין (שם) מבואר שאין ללמוד מזה לענין ממון, וגם הראיה שלו מגמ' כאן אינו מוכרח, דאפשר לומר דדיני נפשות שאני, דבעינן ראייה ממש כדאיתא לעיל (לז:), ובסמ"ע (סי' פא ס"ק כד) מבואר דגם לענין דיני ממונות בעינן ראייה, ובקצוה"ח (שם ס"ק יג) הביא בשם הפר"ח (הל' עכו"ם) דרש"י ס"ל דלא מדמינן טביעות עינא דקלא לטביעת עינא דעלמא אלא לענין איסורא, והקצות מחזיק בדבריו דלא מהני לענין ממון, אבל בנתיבות (שם סק"ז) כתב, דחמירא איסורא מממונא, וכש"כ דמהני לענין ממון, אבל בדיני נפשות בעינן ראייה וידיעה, משא"כ בדיני ממונות דמתקיים בידעה שלא בראיה, ועי' בתשו' חתם סופר (ח"מ סי' ב) דס"ל דאין להוציא ממון בטביעת עינא דקלא, ועי' בפת"ש (אהע"ז סי' יז ס"ק מט).

כדי שיהיו הן רואין אותו ושומעין את קולו. פרש"י דאי לא מצי חזו ליה לא מצי מסהדי עליה לחיוביה קטלא, ואע"ג דשמעי קליה, דמצי למימר לא הואי אנא, וכתב ביד רמה, ואי קשיא לך הא איתא במס' גיטין (כג.) דאזלינן בתר טביעת עינא דקלא, מי דמי התם לאו לענין עדות קא מיירי, אלא לענין מילתא דתליא בדידיה למעבדה, אבל לענין עדות בעינן עד שיראו אותו וישמעו את קולו, וברש"ש הקשה כן מגמ' חולין (צו.) דטביעת עינא דקלא סגי, ומחלק דדוקא לענין איסורא אמרי' כן, אבל לא לקטלא, ונעלם ממנו דברי היד רמה.

14. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף סז עמוד א

גמרא. ... והלה אומר לו: אמור מה שאמרת לי ביהודי! והוא אומר לו: והלה אומר לו: היאך נניח את אלהינו שבשמים ונעבוד עבודה זרה? אם חוזר בו - מוטב. ואם אמר כך היא חובתנו וכך יפה לנו - העדים ששומעין מבחזין מביאין אותו לבית דין, וסוקלין אותו. **וכן עשו לבן סטדא בלוד, ותלאוהו בערב הפסח. - בן סטדא? בן פנדירא הוא! - אמר רב חסדא: בעל - סטדא, בועל - פנדירא. - בעל פפוס בן יהודה הוא! - אלא: אמו סטדא. - אמו מרים מגדלא נשיא הואי! - כדאמרי בפומבדיתא: סטת דא מבעלה.**

15. מרגליות הים

ז. העומדין באחורין הגדר מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו. ע"ב דק"ס שבכת"י ובדפוסים ראשונים הגי' פה: **וכן עשו לבן סטדא בלוד ותלאוהו בערב פסח. בן סטדא בן פנדירא הוא נזו היא קושיא למה קורא אותו בן סטדא והלא בן פנדירא הוא** א"ר חסדא **בעל סטדא בועל פנדירא** (נ"ל דמשני שבעל אמו היה סטדא אבל הבועל היה פנדירא שבא על אשתו של סטדא והואיל שלא היה אביו נודע לכל נקרא הממזר על שם בעלה של אמו - יד רמח). **בעל פפוס בן יהודה היה** (להקשו שוב הר"י הבעל פפוס בן יהודה היה שמו ולא בן סטדא). **אלא אימא סטדא אמו מרים מגדלא נשיא הואי** (אין הכי נמי סטדא אינו שם אביו אלא אמו ששמה מגדלא שער נשיא נקראה בכינוי סטדא) **כדאמרי בפומבדיתא סטת דא מבעלה.**

16. תוספות על שבת דף קד/ב

בן סטדא. אור"ת דהא בן סטדא דאמרינן הכא דהוה בימי פפוס בן יהודה דהוה בימי רבי עקיבא

17. תוספות הרא"ש מסכת סוטה דף מז עמוד א

כדאמרינן ישו הנוצרי כיסף והדיח והסית את ישראל. אין זה ישו הנוצרי האמור בסנהדרין פ' נגמר הדין שתלאוהו בערב הפסח שאותו היה בימי הילני המלכה סמוך לחורבן הבית ויהושע בן פרחיה היה מדורות הראשונים סמוך לבנין הבית קודם לשמעון בן שטח שהיה בימי ינאי המלך.

18. בן יהודע על סנהדרין דף סז/א

שרוב נשים מצויות בכשפים. נ"ל בס"ד מפני דהכשפים הם רוחות טומאה וידוע דהקליפה ורוחות הטומאה נאחזים בכוחות הדינין מוצלחים ביותר, ולכן דהנשים הם בחינת הדינין [מצויות] במעשה כשפים ביותר. ועוד נ"ל הטעם כי הנשים מצויות בגופם טומאה ביותר מחמת דם נידות ולכן נגררים אחר כשפים כי מצא מין את מינו וניער:

19. חדושי אגדות [ספרי המהר"ל] מסכת סנהדרין דף סז עמוד א

נשים מצויות בכשפים. מפני כי הכשפים מצליח בידם כי הכשפים הוא שנוי הסדר ואל זה הנשים מוכנות ביותר. כי (הראש) [האיש] הוא עיקר העולם והאשה היא יוצאה בדבר מה מן העיקר העולם כי האיש הוא העיקר, ולפיכך הנשים מצויות בכשפים הוא היציאה מסדר העולם והבן זה. למה נקרא שמם כשפים וכו' פירוש ההפרש שיש בין מעשה כשפים ובין מעשה שדים כי הכשוף הוא שמשנה סדר העולם וזה שאמר שמכחיש פמליא של מעלה. ומפני שהם לשעה בלבד כמו כל אלו מעשים שהביא. ולכך מביא קרא להט החרב שאין בלהט דבר ממש, כי הדבר שהוא בסדר העולם הוא דבר מקוים. ומעשה שהשד [עושה] הוא שמביא דבר חדוש ע"י השד ואינו מכחיש פמליא של מעלה, כי השד אינו יכול לשנות כח פמליא של מעלה, רק פעולת הכשוף שמערב הסדר מבלבל אותו ובה מכחיש פמליא של מעלה וזה מבואר.

20. מאירי על סנהדרין דף סז/א

המשנה הארבע עשרה והכונה בה ככונת שלפניה והוא שאמר המכשף ר"ל שנמנה בכלל הנסקלין **הוא שעושה מעשה כשפים אבל האוחז את העינים עד שנראה כעושה ואינו עושה פטור** כמו שכתבנו למעלה אלא שמכין

אותו מכת מרדות ונמצאת למד במלאכת הכשוף שנים מלקטין קשואין דרך כשוף שהאחד חייב והאחד פטור כיצד העושה מעשה שהיו שם קשואין ולקטן ממש דרך כשוף חייב האוחז את העינים שמראה כאלו נלקטו ולא נלקטו פטור:

21. שערם מצויינים בהלכה

ובהא דאמר' כאן מיתתן במה, ר' יוסי הגלילי אומר בסיף, רע"ק אומר בסקילה, צריך ביאור למה לא כתבה התורה בפירוש מיתתן במה, וראיתי בפרדס יוסף (משפטים כב-יז) שכתב, משום שלא תוכל להנצל מהמיתה הכתובה בתורה ע"י כשפים, ולכן כתיב סתם "לא תחיה", ורשות להרגה בכל מיתה שיכולים, וכמו שעשה שמעון בן שטח שתלה שמונים מכשפות באשקלון, ע"י במשנה לעיל (מה:) וברש"י (מד: ד"ה דבעיא). וכבר כתב כן בפי' החזקוני (שם). וע"י ברש"י במס'

22. מרגליות הים

א. בן עזאי אומר נאמר מכשיפה לא תחיה ונאמר כל שוכב עם בהמה מות יומת סמכו ענין לו כו'. בס' עבודת ישראל מהרה"ק ר"י המגיד מקוונץ פ' משפטים כתב שמעתי בשם גדול אחד (יעוין בס' לוי' חן פ' משפטים) שאמר צוה הקב"ה מכשפה לא תחיה ולא על המכשף כי רוב מיני כשפים נמצאים יותר באשה שיש בה איזה אחיזה לקליפה בימי טומאתה אבל בזכר אין להם כל כך אחיזה כי אם במי שמטמא עצמו ח"ו במשכב בהמה הוא יוכל היות מכשף [כארד"ל גבי בלעם] ואז ממילא חייב מיתה מחמת שוכב עם בהמה ואין צריך להמיתו מחמת כישוף ולזה נסמכו הפסוקים מכשפה כו'. ומה שלא נאמרה האזהרה על המכשף כבכל האזהרות זהו כי כל שוכב עם בהמה מות יומת בלא זה. ועמש"כ לק' ק"ה רע"ב.

23. תוספות מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

וכי מפני שסמכו - מהכא דייק בריש יבמות (דף ד. ושם) דר' יהודה לא דריש סמוכין בעלמא וא"ת שאני הכא דלא דריש משום דאיכא ג"ש דמפקא מסמוכין כדדריש רבי יוסי הגלילי דדריש לא תחיה מלא תחיה כל נשמה דבסיף תדע דאטו רבי עקיבא דיליף מלא תחיה דבסקילה מי נימא דלא ס"ל כרבנן דדרשינן סמוכין אלא ע"כ משום דאיכא ג"ש דלא תחיה כל נשמה דמפקא מסמוכין וי"ל דדייק מלישנא דרבי יהודה דאמר וכי מפני שסמכו משמע דבשום מקום לא דרשינן.

24. תוספות הרא"ש מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

למה יצאו להקיש אליהם וכו'. ותימה ולהוי כדבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש דאוב וידעוני בכרת ושאר מכשפים אינם בכרת ואין כללו למד הימנו, וי"ל דאין קריי דבר החדש אלא כשסותר כללו כמו אשם מצורע דפ"ק דיבמות ששאר אשמות כל הדם למזבח ואשם מצורע נתן ממנו לבהונות וכמו אשת אה שנאסרו כל העריות וזו הותרה, אבל מה שחטאת מצורע טעונה נסכים ושאר חטאות אינה טעונה נסכים לא חשיב דבר החדש, וכן הכא נמי תוספת כרת לא מיקרי דבר החדש.

25. יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

אמר ר' יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה וכשפים אעפ"י שמלה אחת היא מחוברת היא משתי מלות שכן כשפים כש לשון מכחש פם לשון פמליא ולשון מכחישין כאדם שמכחיש דברי חבירו כענין שם (שבועות מ"ז ב) שני כתי עדים המכחישות זו את זו. ויש לפרש לשון דבר כחוש וחלש כלומר שניתן להם רשות לבטל גזרת פמליא של מעלה שגזר הגזירה טובה לצדיק שאינו גמור שאם נעשו לו כשפים אין אותה גזירה עומדת לו מפני עונותיו משל למה הדבר דומה לאדם שהיה בביתו של מלך וצוה המלך עליו להאכילו ולהשקותו לימים נזדמן לו הרג אחד שנתן לו המלך רשות להרוג כל מי שחטא לפני המלך אם היה זה זכאי ואין בידו חטא הרי הוא ניצול מאליו שהרי לא ניתנה רשות להרג להרוג אלא למי שחטא לפני המלך ואם נמצא בו חטא הרי ניתנה לו רשות להרג להורגו. והיינו דאמר רבי חנינא אין עוד מלבדו אפי' לדבר כשפים שאין הכשפים מועילין במי שהקב"ה מסייעו:

26. תורת חיים מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

אין עוד מלבדו משמע דאין עוד מלבדו אפילו כשפים קאמר לפי שמצרים היתה מלאה כשפים כדאמרין גבי יוסף תבן אתה מכניס לעפריים וכו' ואין עבד היה יכול לצאת ממצרים מפני כשפים ועתה יצאו ששים רבוא שלא הועילו הכשפים לכך אמר אין עוד מלבדו אפילו כשפים.

27. ספר נפש החיים - שער ג - פרק ב

אבל אדון כל ית"ש הוא מלא את כל העולמות והנברא' ואינם חוצצים חלילה נגדו יתב' כלל באמת. ואין עוד מלבדו ית' ממש שום דבר כלל בכל העולמות. מהעליון שבעליונים עד התהום התחתון שבתהומות הארץ. עד שתוכל לומר שאין כאן שום נברא ועולם כלל רק הכל מלא עצמות אחדותו הפשוט ית"ש. ועי' רוקח בסוף שורש קדושת היחוד ז"ל הבורא אינו צריך למקום ומכון כי היה קדם כל היות ואין קירות והקורות חוצצין לפניו כי לא היה בורא דבר שהוא מזיק כנגדו:

28. שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב בלטיהם אלו מעשה שדים, בלהטיהם אלו מעשה כשפים כו' דקפיד אמנא שד כו'. עי' הביאור ברש"י. וביד רמה כתב, דמהכא שמעינן דמעשה שדים בכלל כשפים הוא, וכי עביד מעשה מיחייב עליהו סקילה והאי דפלגינן להו לעיל מהדרי, לענין פירושא דקראי כו', ולעולם כולו בכלל מכשף, אלא שזה עושה ע"י שדים, וזה עושה ע"י כשפים בלבד. אבל בחי' הר"ן חולק, וכתב דמכאן משמע דמעשה שדים אינו בכלל מעשה כשפים כו' עי"ש. וכ"כ בתשו' המיוחסות להרמב"ן (סי' רפג) דמעשה כשפים לחד, ומעשה שדים לחד, ורק מעשה כשפים אסור, אבל מעשה שדים מותר, ולכן מבואר בתלמוד ובמדרשים שעשו בהם כמה מעשים כו' עי"ש. ועי' בתשו' הריב"ש (סי' צב) ובכ"י (יו"ד סי' קעט) שהאריכו בזה. והרא"ש (סי' ח) כתב, כיון דר' חייא בר אבא ואביו פירשו לנו מה הם

29. יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

בלהטיהם אלו מעשה שדים כענין שנאמר את להט החרב המתהפכת משל למלאכים הממונים לשמור את דרך עץ החיים וזיום דומה ללהט החרב לפיכך נקראו השדים להטיהם שדומים למלאכים במקצת. בלטיהם לשון סתר

כדכתיב (ש"א י"ח) דברו אל דוד בלש אלו מעשה כשפים שאין נעשין ע"י אחרים והרי הוא דבר נסתר מן הכל וא"ת אם אין נעשין ע"י שדים האידך נעשין מרוחות וכוחות הן שנתנן הקדוש ברוך הוא באותן דברים מששת ימי בראשית. ואיכא דגרסי איפכא בלטיהם אלו מעשה שדים בלטיהם אלו מעשה כשפים וכן הוא אומר את להט החרב ומפרשי לה הכי בלטיהם אלו מעשה שדים שנסתרין ואינן נראין בלטיהם אלו מעשה כשפים שהיו החרטומים עושים שלא על ידי שדים אלא מעצמן וכן הוא אומר להט החרב המתהפכת מעצמה:

30. יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

אמר אביי דקפיד אמנא שד כישוף המקפיד על הכלי שיהא של זהב או של דבר אחר ידוע ואם עשה על ידי כלי אחר שאין דרכו בכך אין הכישוף עולה בידו הרי זה שד שיש בו דעת להקפיד. וכישוף שאין מקפיד על הכלי כלומר שנעשה על ידי כלי שימצא למכשף הרי אלו כשפים. ויש מפרשים דקפיד ודלא קפיד אמכשף גופיה:

31. חדושי הר"ן מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

דקפיד אמנא שד הוא דלא קפיד אמנא כשפים. מכאן משמע שמעשה שדים אינו בכלל מכשפים שאסרה תורה וכ"ת א"כ אמאי לא קא חשיב התם מעשה שדים במאי דאמרינן הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהם מותר לכתחלה ומני להתירא הלכות יצירה לחשוב מעשה שדים. ואיכא למימר דיותר דומה לכשפים בהלכות יצירה ממעש' שדים שהוא בהקפדת כלי ולא כעין בריא' אלא שיש לעיין במאי דאמרינן בסמוך שאין השד יכול לבראת ברי' פחות מכשעורה והוא כשפים שחרטומי מצרים מכשפים היו ומשמע לכאורה שהכשפים אף הם מעשה שדים ורש"י ז"ל פירש שהכשפים היו נעשין ע"י מלאכי חבלה ולדבריו מאי דאמרינן שאין השד יכול לבראת כו' שהוא נאמר שלא בדקדוק ורוצים בו מלאכי חבלה. ונראה לומר שהכל ודאי הוא בכח השדים ובשמות של טומאה לא בדבר של מלאכי מעלה אלא שמ"מ מה שנעשה בלא הקפדת כלים הוא דבר חזק יותר ואותו מעשה אסר הכתוב ובהקפדת כלים מותר. והא דאמרינן לעיל במקטר לשד לחברו ואמרינן שהוא בסקיל' כבעל אוב וכשאר כל חובר חבר אפי' לחבר נחשי' ועקרבים בלאו נאמר לפי זאת השיט' שאינו אסור כל זה אלא כשהוא בלא הקפדת כלים אלא בכח השבעות ושמות. אבל בהקפדת כלים אינו בכלל כשפים ומותר. וע"ז סמכו חכמי אלמגני"ה שהיו משתמשים בכל יום במעשה שדים ועוד סמך ברור יותר מאי דאמרינן בפ' חלק אין שואלין בשדים בשבת ר' יוסי אומר אף בחול אסור ואמרינן דאף ר' יוסי לא קאמר אלא משום סכנה:

32. שו"ע יו"ד סימן קעט

(טו) אוהז את העינים, אסור. וע"י ספר יצירה, מותר. (אפילו לעשות מעשה) (טור):

33. שפתי כהן על יו"ד סימן קעט

(יז) אוהז את העינים כו'. עב"ח שכתב בשם הרמב"ם דגם אחיזת עינים שאינו ע"י כשוף רק ע"י מראה ותחבולות ועל ידי קלות התנועה ביד אסור וכדבריו מבואר בדברי המגיה למיימוני הל' עבודת כוכבים פי"א ע"ש וכן כתב בתשובת הרב סימן ס"ז ע"ש:

34. שו"ת שבט הלוי חלק ה סימן קכט

נשאלתי אם מותר להניח להילדים לראות מעשה אחיזת עינים ע"פ המבואר יו"ד סי' קע"ט סט"ו ובש"ך שם ס"ק י"ז, דגם ע"י תחבולות אסור, וע"ש בפ"ת בשם חכ"א כלל ע"ה, והשואל צידד דכאן לא יהי' מעשה אחיזת עינים ממש, רק להראות האידך העושים כך מרגילים עצמם לאחוז עינים ולומדים זה, ולדידי פשיטא דאסור, ולא ידעתי שום צד היתר, וד"פ דלא שייך כאן היסוד דאתה לומד להורות בסנהדרין ס"ח ע"א שזה שלפנינו למוד לעשות ולא להורות, ואף על פי שאינו מראה עדין אחיזת עינים, מ"מ אין לך דרך המביא לידי איסור תורה גדול מזה ותל"מ.

35. מאירי על סנהדרין דף סז/ב

בין שהיה המכשף איש או אשה כלן בסקילה ולא נאמר מכשפה לא תחיה אלא שהכשוף מצוי בנשים ודבר הכתוב בהוה וכל מעשה שדים הרי הוא בכלל כשפים **כל שהוא נעשה בפעולה טבעית אינו בכלל כשפים אפילו ידעו לברא בריות יפות שלא מזווג המין כמו שנודע בספרי הטבע** שאין הדבר נמנע רשאים לעשות **שכל שהוא טבעי אינו בכלל הכשוף** ודומה לזה שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי כמו שיתבאר במקומו כל שנאסר בדברים אלו שכתבנו לא נאסר אלא בלמד לעשות אבל להבין ולהורות הכל מותר ולא עוד אלא שאין

מושיבין בסנהדרין א"כ היו יודעין דרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי ע"ז כדי שידעו בטיב כל הענינים הבאים לפניהם:

36. שערים מצויינים בהלכה

הלכות כשפים כהל' שבת, יש מהן בסקילה, ויש מהן פטור אבל אסור, ויש מהן מותר לכתחילה כו'. בתרומת הדרשן (פו"כ סי' צו) נשאל, אם חולה מותר לדרוש במכשפים, והשיב דלא מצינו איסור מפורש, ודוקא באוב וידעוני הזהירה התורה על השואל, דאינון חמירי טפי, ואין שאר מכשפים בכללם לחומרא, ואינו אסור משום לפני עור, דלא קי"ל להא דאיתא לעיל (נו:) דבני נח מוזהרין על הכישוף, דבכולי תלמודא איתא שבע מצוות נצטוו בני נח, וטפי לא, וא"כ אין כאן אלא איסור עשה דתמים תהיה כמש"כ

אבל בב"י (יו"ד סי' קעט) כתב, דמדברי הוזהר נראה שאיסור גדול לדרוש במכשפים אפילו לחולה [עי' בזה"ק פ' תזריע דף נא.]. ובש"ך (שם סק"א) הביא בשם תשו' מהרש"ל (סי' ג) דאסור לחולה לשאול במכשפים, היכא דליכא סכנת נפשות, אפי' יש סכנת אבר, אבל אם בא לו החולי ע"י כישוף או רוח רעה מותר כו' עי"ש. ועי"ש בבאר היטב (סק"א). ובפת"ש (שם סק"ב) הביא מתשו' משכנות יעקב (יו"ד סי' מא) שלמד זכות על הנוהגים היתר לדרוש במכשפים בשביל חולה, די"ל דהוזה"ק לשיטתו, דרשב"י ס"ל לעיל (שם) דבני נח מוזהרין על הכישוף, אבל אנן קי"ל דלא כרשב"י, א"כ אין כאן רק איסור אמירה לעכו"ם ותמים תהיה, ואולי בחולה שרי, בפרט לחולה שיש בו סכנה, אבל שומר נפשו ירחק מהם.

37. יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

אמר רב אשי חזינא לאבוה דקרנא דנפיץ ושדי כרוכי דשיראי מנחיריה אני ראיתי אביו של קרנא שהיה מנפץ ומשליך כריכות של משי מנחיריו.

38. הגהות יעבץ מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

גמ' אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא. נ"ב הדבר מתמיה שיהא נמצא אביו של קרנא שהיה עם רב ושמואל בדור א' גם בימי רב אשי שיש ביניהם כמו מאתיים שנה כמבואר באגרת רש"ג. אולי ט"ס וצ"ל ר' אסי או שמא רב אשי אחר קדמון היה וכ"כ בס' יוחסין. א"נ תרי קרנא הוו:

39. שערים מצויינים בהלכה

אצבע אלקים היא. עי' מה שמפרש המהרש"א, ומבואר מדבריו דע"י כישוף יכולים לעשות מעשה גמור, אבל לא בכל הדברים היו יכולים לעשות כן, דא"כ היו יכולים לברוא עולם חדש כו' עי"ש. ועי' בתוס' במס' ע"ז (כו: ד"ה שאני) שכתבו, דלפעמים יש כח ביד שדים להטעות כדי לטורדם. אבל הרמב"ם (עכו"ם פי"א הט"ז, פיהמ"ש ע"ז פ"ד מ"ו) כתב, דכשפים ושדים כו' כולן דברי שקר וכזב הן, והמאמין בדברים אלו וכיו"ב ומחשב בלבו שהן אמת ודבר חכמה, רק שהתורה אסרתן, אינו אלא מן הסכלים ומחוסרי הדעת, ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלמה כו' עי"ש. וכן במאירי לקמן (קא). כתב, אלו שמאמינים במציאות השדים ופעולותיהם כו'. ומשמע מדבריו שכל פעולותיהם הוא עפ"י דמיון. ועי' באוה"ח הקדוש (וארא ז-כב ד"ה ויעשו) דמעשה כשפים הם דמיון כוזב. אבל בביאור הגר"א (יו"ד סי' קעט ס"ק יג) הביא דברי הרמב"ם הנ"ל, וכתב דכל הבאים אחריו חלקו עליו, וכבר הכו אותו על קדקדו כו'. ועי' בתשו' הרדב"ז (ח"ג סי' תה) שהביא דברי המאירי, וכתב אל תחשדני שאני מכחיש מציאות השדים מפני שהבאתי לשון המאירי, כי אני מאמין בכל דברי חז"ל אפי' שיחה קלה שלהם, כש"כ שהכתובים מורים על מציאתם, דכתיב (אחרי יז-ז) "ולא יזכרו עוד את זבחייהם לשעירים" וכן (האזינו

לב-יז) "יזכרו לשדים". ועי' במס' חגיגה (טז). ששה דברים נאמרו בשדים כו'. ובמדרש ילמדנו איתא עה"כ (בראשית ב-ג) "אשר ברא אלקים לעשות" אלו השדים כו', ונשאר רוח בלא גוף. ועי' ברמב"ן עה"ת (אחרי שם, יתרו כ-ג). ועי' מה שהבאנו במאמר הקודם בשם הרשב"ם ורבינו גרשום. ועי' בדברינו לעיל (מד. ד"ה חיישינן שמא שד הוא).

(והנה במג"א (סי' ג סק"ה) כתב, דהאידנא לא חיישינן לכשפים. ומשמע דלא מצוי בכלל בדמנינו. ובתפא"י (יכין אות ג) ובתו"ת (דברים יח-סד) הביאו בשם מהר"י חגיז בספרו עין החיים, דעתה קרוב לאחרית הימים שהתפשט האור האלקות על כל בשר, וראה כל בשר כי אין עוד מלבדו, לכן האור הזה כבר הבקיע ומאיר, והטומאה כליל תחלוף, וכבר גער ה' בשטן ונתבטלו כוחות הטומאה אלו, וכל בעלי אומניות באלו ייבש ידם, הכל סר יחדיו נאלחו, ואין גם אחד אשר כח בידו לקסום ולכשף, והאמונה באלה רק במוחי השוטים והתינוקות. וכזה כתב בתשו' נחלת שבעה (סי' טו) ומובא בבאר היטב (יו"ד סי' קעט סק"א) דרק בזמנים קדמוניות היה כישוף, אכן עתה אין כישוף בעולם והכל הבל. ועי' בדברינו לעיל (סה: ד"ה ותאמר) לענין פעולות אוב וידעוני.

40. מרגליות הים

יח. כי מטה לאשקויה מיה פשר כו'. ע' זהו יתרו פ"ב ב על נהר כבר על מיה באתר דלא יסתאב ולא שריא מסאבותא, וע' שם תוריע מ"ה א ויקחם ויעבירם את הנחל כו' ובזהר חדש נח כ"א ד, ויעזין בס' חומת אנך מהגר"חידא אסתר פס' אין אסתר מגדת שמביא מיערות דבש על אמרם טובלת ויושבת בחיקו של מרדכי דהכישוף מתבטל ע"י מים וכ' לחלק בין כישוף לשידה, ובס' שם אפרים מהגר"א ז מרגליות פ' וארא פס' לך אל פרעה בבוקר הנה יוצא המימה וגו' (והמטה אשר נהפך לנחש חקח בידך מביא בימי חורפי שמעתי בשם הגאון המפורסם מהר"י הלוי איש הורוויץ אבד"ק אה"ו שאמר ע"פ משמעות הזוה"ק שמה שבלע המטה את מטותם הית לפלא בעיני פרעה והחרטומים משום שא"א לעשות ע"י כשפים שדבר שאין בו רוח חיים יהיה בולע דבר אחד וחשבו שמטה אהרן אינו עץ מתולדתו רק תנין שהפכו בכשפים למטה, לכן נצטוו משה עכשיו לקחת אותו המטה שנהפך לנחש ולהכות בו על המים ובוה יתברר שגם המופת הראשון אינו בכשפים שהרי נבדק על המים וע' בס' חסידים ס' תע"ה וסי' תתשמ"ד ובהנהגות מקור חסד שם.

א. בן יהוידע על סנהדרין דף סז/ב

שמכחישים פמליא של מעלה. נ"ל הכונה דקאי על השרים הממונים למעלה על [כל] דבר ודבר מדברים הטבעיים, שאין לך דבר טבעי שאין עליו ממונה מלמעלה כדי להוציאו מן הכח לפועל, דאפילו על עשבים אמרו רז"ל על כל עשב יש מלאך ממונה עליו ומכה בו ואומר לו גדל, ולכן כשפים שהם משנים הטבע והנהוג המסור ביד הממונים, נמצא הם מכחישים פמליא של מעלה המה אותם הממונים על פעולות הטבעיים, וגם זה נעשה על פי גזרתו יתברך שגור להיות כח לכשפים בכך אחר חטא אדם הראשון שהגביר בחטאו כח הסטרא אחרא בתערובת טוב ברע, וגם שיהיה לה שליטה בעולם, ולכן הכשפים שהם רוחות הסטרא אחרא יש להם שליטה בכך, ולכן בזמן הזה שנחלשה הסטרא אחרא גם כחן של כשפים נחלש שאין מצויים בכל מקום ואינם מצויין אצל כל אדם, וכאשר תמצא בענין השדים שנתמעטו בעולם ואינם מצויים בכל מקום, וגם כן הוא מטעם זה:

ב. בן יהוידע על סנהדרין דף סז/ב

שם אי לאו דזעירי את לא הוי מהדרנא לך. קשא אם כן דהוא אדם חשוב אצלם איך רימו אותו מעיקרא. [1] ונ"ל הדברים אלו אנשי הממשלה אמרי לזעירי ולא המוכרים, כי היה אדם חשוב אצל אנשי הממשלה והלך לקבול אצל הממשלה על המוכרים, והם הוציאו מעותיו מיד המוכרים ונתנו לו, ואמרו לו אי לאו זעירי את לא היינו חוששין לתביעה שלך ולא היינו מטפלים להחזיר לך מעותיך, כי פשעת בעצמך שלא בדקת במים. [2] ובחינושי הרמ"ה ז"ל כתב, דזעירי רכב על החמור והוליכו להשקותו מים בעודו רוכב על החמור, וכשנפשו וחזר להיות עץ היה צריך ליפול במים ונעשה לו נס וניצול ע"ש, ולפי זה יש לומר המוכרים אמרו לו כן, אחר שראו שנעשה לו נס גדול שלא נפל במים, נתכבד בעיניהם, ולכן החזירו לו מעותיו:

ג. בן יהוידע על סנהדרין דף סז/ב

נמצא כל דבר הנעשה על פי כוחות הטומאה נבדק במים, וידוע כל כוחות טומאה של כשוף וכיוצא נמשכים מן ס"מ שהוא מקור הטומאה ונקרא צמ"א, כי מספר שמו קל"א כמנין צמא, ובהו יובן הוי כל צמא לכו למים [ישעיה נ"ה א'], רוצה לומר כל דבר הנעשה על פי כוחות הצמא לכו לבדקו במים, כי המים דוחין כוחות הטומאה בכמה דברים, וכאשר תמצא בטבילה ובנטילת ידים:

ד. תורת חיים על סנהדרין דף סז/ב

מטא לאשקויי מיא פשר. שכל מיני מכשפות נימוחין על ידי מים חיים לפי שמעשה כשפים ומעשה שדים מיסוד הטומאה המה נמשכין ויוצאין אין השד יכול לבראת בריה פחותה מכשעורה שהוא פחות מכשעור טומאת עצם המת ולהכי המה נימוחין על ידי מים חיים לפי שהטומאה בורחת ממים חיים שמקור יסודה הוא סטרא דקדושה כמ"ש אותי עזבו מקור מים חיים כדאשכחן בטמא מת שטהרתו במי חטאת שהן מים חיים דוקא:

ה. מהר"ל חדושי אגדות על סנהדרין דף סז/ב

הלכות כשוף כהלכות שבת כו'. פירוש כי ראוי שיהיה הלכות כשפים כהלכות שבת. כי השבת הוא תכלית אשר ברא השם יתברך את עולמו, ונח מכל מלאכתו אף מלאכה שהיא באה מן הש"י. ואסור כשפים ג"כ שהש"י ברא עולמו שיהי' נוהג בסדר שלן, ולענין זה יש לעולם הנחה שאינו יוצא ממה שסדר אותו הש"י, וכמו שבשבת יש דבר שהוא חייב עליו והוא דבר שהוא מלאכה גמורה חייב עליו סקילה, וכך יש בכשפים כאשר משנה העולם בדבר שהוא שנוי גמור חייב עליו סקילה. ולכך הם שוים ג"כ במיתתם המחלל שבת בסקילה והמכשף בסקילה, כי שוים חומר שלהם כי המחלל שבת לא יתן לעולם השלמה, והמכשף ג"כ אינו נותן סדר והנחה לעולם כי מוציא אותו מסדרו וממנהגו. וכמו בשבת יש דבר שהוא פטור אבל אסור והוא דבר שאינו מלאכה, כך בכשפים דבר שאינו מעשה רק נראה מעשה האוחז עינים שאין מעשה פטור אבל אסור, וכמו שבשבת יש דבר שהוא מותר לכתחלה דבר שאינו מן השביתה כלל, כך יש דבר שאינו יוצא מסדר העולם כלל כאשר הוא פועל בשמו יתברך, כי שמו יתברך פועל הכל ואין כאן דבר שנוי כלל. כי כמו שיכול האדם להתפלל אל הש"י ומזכיר שמו יתברך והוא נותן לו ומחדש לו ניסים ונפלאות ומדבר זה לא נח והושלם העולם, שלא יהיה דבר זה בעולם, וכך בשמו יתברך יכול האדם לפעול. וכמו שפעל משה בשמו יתברך על הים ואין זה דבר יוצא מסדר העולם, כי אף אם נח הש"י ממלאכת העולם, אינו נח ממלאכת צדיקים וממלאכת רשעים פועל עם אלו ופועל עם אלו, ולפיכך מותר לפעול עם שמותיו יתברך. ולא אסור רק הפעולה שאינה באה מן הש"י והם הכשפים שמכחישים פמליא של מעלה והם אסורים כי הנבראים כולם נבראו שלא ישנו תפקידם אשר ברא הש"י אותם ואין להאריך עוד:

✓ (טו"א) אז ישיר משה ובני ישראל

וגר,

ובמדרש רבה (פרשה כג) הדא הוא דכתיב (תהילים צג,ב) "נכון כסאך מאז מעולם אתה", א"ר ברכיה בשם ר' אבהו אע"פ שמעולם אתה לא נתיישב כסאך וכי עד שאמרו בניך שירה לכך נאמר נכון כסאך מאז [אז ישיר משה], עכ"ל. וצריך ביאור מאחר שכסא כבוד היה מעולם שהרי הוא מז' הדברים שנבראו קודם בריאת העולם (כדאי' בנדרים לט:), א"כ איזה תוספת תכונה נעשה לכסא הכבוד בשעת קריעת ים סוף.

ונראה ע"פ מה שאמרו חז"ל (סנהדרין סז:): למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה, והפירוש פמליא של מעלה היינו שרי מעלה הממונים על הנהגת הטבע, והיינו שנתן הקב"ה כח להאדם שהוא בעל בחירה לנגד חוקי הטבע. ועיי' בספר החינוך (מצוה ס"ב) שדייק שאמרו רק פמליא של מעלה ולא גזירת מעלה, והיינו שכן הכישוף רק לשנות סדרי הטבע לפי שעה ולא להתערב ברצון של מעלה. / אמנם מצינו שחרטומי מצרים עשו מעשי כשפים חוץ לדרך הטבע, שהרי עשו ממש כמופתי משה (אלא שגבר כח הקדושה של משה רבינו), ונמצא שכוחם היה למעלה מפמליא של מעלה, י"ל שזה היה קודם קריעת ים סוף אבל אחר קריעת ים סוף נתבטלו קצת כחות הטומאה ונשאר רק הכח להכחיש פמליא של מעלה ולא רצון של מעלה. [ומה שמצינו חרטומים בנבוכדנצר (דניאל ב,ב), אין זה ענין החרטומים של מצרים אלא שם מושאל לפותרי חלומות, כמו שמצינו שגם פרעה קרא לחרטומים לפתור חלמו]. וזהו

כוונת המדרש נכון כסאך מאז שעד זמן "אז ישיר משה" גברה כח הסט"א לעשות נסים ונפלאות למעלה מפמליא של מעלה, ומ"אז" נכון כסאך שאין כוחם מגיע למעלה.

וביאור הענין, שבהתוסף רוח קדושה בעולם ע"י מסירות נפש של כלל ישראל וקידוש שם שמים ברבים אז נתבטלה קצת רוח הטומאה וכח הסטרא אחרא אשר כל יניקתה מהתרבות הטומאה על ידי עוברי עבירה. ועל כן כשזוה הקב"ה (בשלח יד,טו) "דבר אל בני ישראל ויסעו" ונכנסו ישראל לתוך הים במסירות נפש לקיים צווי ה', נתרבתה הקדושה ובטלה שליטת כח הטומאה במה שלמעלה מפמליא של מעלה. [וכן מצינו בתולדות כלל ישראל שבכל תקופה של מסירות נפש וקידוש השם ברבים נתבטל קצת כח הטומאה, ולפיכך לא היו נביאי השקר בישראל בזמן בית שני אף שנמצאו קודם חורבן הבית הראשון שהיה רק זמן קצר לפני בנין הבית השני, והיינו שעל ידי מסירות נפשם של דניאל בנבוכדנצר, וחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם נבוכדנצר, נתבטל כח הטומאה להעביר את ישראל מדרך ה' על ידי תחבולת נביאי השקר]

ולולא דמסתפינא הייתי אומר שבמשך הדורות נתבטל גם כח השדים והמזיקים וכח הכישוף שהיו בימי חז"ל עד שלכאורה אינם בנמצא בזמן הזה [ועיי' תוסי' יומא עז: ד"ה משום שיבתא, רוח רעה השורה על הידים וכי' ומה שהעולם אין נזהרין עכשיו בזה לפי שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכויות, כמו שאין נזהרין על הגילוי ועל הזוגות, עכ"ל], והיינו משום שע"י המאות והאלפים מבני א"ל חי שמסרו נפשם על קדושת השם נתבטל כח הסט"א בזה קימעה קימעה. וכן כח עין הרע ודיבוקים ג"כ שכמעט לא נראה בינינו, כיון שבזמן גזירות שמד ורדיפות והריגות לא

מעדו קרסולי עם ישראל מאמונתם בהקב"ה וקדשו שם שמים ברבים, נתבטלה הטומאה. ואדרבא, אחר כל תקופה של מסירות נפש נתוספה הקדושה ונתרבו תורה ויראה, כמו שמצינו שאחר ההשמדות של מסע הצלב היתה תקופת הזוהר של בעלי התוס', וגדולי האחרונים אשר מפיחם אנו חיים הרביצו תורתם אחר גזירת ת"ח"ט"ט. וגם ריבוי ספסלי בתי מדרש שבזמננו, וההתמסרות ללמוד תורה מתוך הדחק הנמצאת גם אצל הנשים (שזה כמה מאות שנה שלא נהיה כדבר הזה), הם תוצאות מהתגברות כח הקדושה ע"י החורבן האחרון שעבר על ראשנו, ובמסירות נפשם של בני ישראל נתבטלה קצת רוח הטומאה ונתרחבו גבולי הקדושה. |

חכבר העבודה על בני ישראל ואל ישעו בדברי שקר, והיינו שעד עכשיו היו פנויים בשבתות כדי לקרוא את המגילות אבל עכשיו גזר פרעה שעליהם לעבוד גם בשבתות ושוב לא היה להם פנאי להשתעשע עם המגילות, ולכן עכשיו אע"פ שמשה חזר אליהם והבטיח שהגאולה קרובה לבוא, מכל מקום מכיון שניטל מהם מקור נחמתם וחירות נפשם שוב לא יכלו לשמוע לו, מקוצר רוח ומעבודה קשה, ודו"ק.

ד', ט'. יהי לתנין.

עיין במסורה [מ"ג ווארשא] שכחוב דו"ל: חד מן חד לישנא בסוף חיבותא עכ"ל. צ"ל חד מן ח' לישנא נ' בסוף חיבותא, רעיי"ש.

ד', כ"ב. ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם וגו'.

על דבר השאלה מדוע בזמנינו חדלו המכשפים, גם השדים ועלמו, וכן הדיכויים שספרו לנו אבותינו, וכן כל מיני החכמות הנעלמות היכן הם. נראה לי, דבאמת מה שסידר לנו השי"ת שיהיה זה לעומת זה, שאילו לא היה כן היתה הבחירה נטולה מאת בעלי השכל. הן אמת שכשהרצון מוליך את האדם אינו רואה אפילו דברים שכליים, אבל בכל זאת מוכרח הוא למצוא איזה מקום לטעות, וכמש"כ הרמב"ן להלן [י"ד פכ"א] שלפיכך הוצרך המקום בעת קריעת ים סוף לרוח קדים עזה כדי שיטעה פרעה ויאמר כי בקיעת הים היא על ידי הרוח ולא ע"פ נס ולכן גם הוא יכול לבוא [אל תוך הים], אבל

כשהיו נביאים והיו נותנים אותות ומופתים לקיים דברי ד', אילו לא היו כשפים שגם על ידיהם היה אפשר לעשות מופתים היתה הבחירה בטלה וכמו שעשה פרעה, ואף שאחר כך במכת כנים הורו החרטומים ואמרו אצבע אלקים היא, אמר פרעה בלבו שיחכן שהחרטמים בדו זאת מפני שלא רצו להודות שמשה גדול מהם בחכמת הכשף, אבל האמת היא שהוא גדול מהם בחכמה זו.

ולפיכך כל זמן שהיתה נבואה היו מופתים נעשים על ידי כשפים, ואח"כ מכיון שהיו משתמשים בבת קול היו ג"כ כוחות נעלים תצ"צ רוחנים כמו שדים, וכשהיו בעלי מופת עדיין היו שדים שהיו מגלים רוחניות ממרכבה השחורה, משא"כ כשחדלו בעלי מופת נעשה הכל רק גשמיות בלבד ומעתה רק השכל והרצון נשפטים ונאבקים. ויתכן שלפיכך ארז"ל [ספרי סוף זאת הברכה] לא קם בישראל כמשה עוד אבל בכבליים קם ואיזה זה בלעם בן בעור², מפני שתהיה הבחירה שקולה, לפיכך בימי משה הוצרכו לבלעם, ודו"ק כי זהו כלל גדול בהנהגה.

ולפיכך יוסף הצדיק, כשאמר לו פרעה [בראשית מ"א פט"ו]: שמעתי עליך תשמע חלום לפתור אותו, השיב לו "בלעדי", כלומר אין זו מחכמתי אלא אלקים יענה את שלום פרעה, וכן דניאל אמר לנבוכדנצר [דניאל ב' פכ"ז]: לא חכימין גו' יכלין להתויה למלכא ברם איתי אלק בשמיא גלה דין וגו'³, דלכאוי תקשי למה לו להציל חכמי בבל, והלא בלתי ספק שאותם החכמים

הם שאכלו קרצא בי יהודאי וסכנו את חנניה מישאל ועזריה, ולמה לו להצילם. אלא ודאי שכל גילוי ממרום החובה היתה לפרסם בין הגויים מפני שהכשוף והחכמה הם הם שנוצרו לחצוץ בין בני האדם וההשגחה האלקית, וכמש"כ בפרשת ואתחנן [ד' פ"ו]: כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו'.

ונראה⁴ שלפי זה נוכל ליישב את דעת הרמב"ם [בפיהמ"ש פ"ד מע"ו] הסובר שאין לשרים שום אחיזה במציאות וכולם שקר הן, וכבר השיגו עליו הכאים אחריו דהרי רואים אנו בגמרא כהרבה מקומות סיפורים שלמים עם שדים, וא"כ מה יעשה הרמב"ם עם כל הני סוגיות⁵. ולפי מה שכתבתי אפשר שסובר הרמב"ם דבזמן הגמרא, שהיו אמוראים שבכוחם היה להחיות מתים ולחולל נפלאות וכדומה, בהכרח הוכרחו גם לכוחות של השדים וכדומה, כי זה לעומת זה עשה אלקים, ואם כן הקדושה בתוקפו כמו כן כח הטומאה בתוקפו, ורק בימינו שגם הכוחות הרוחניים נעלמו ונמוגו, כמו כן שוב אין אחיזה במציאות לענין השדים, ודו"ק.

ונזכרתי, שכשהייתי בקלם ראיתי שכתב הגר"א ווסרמן זצ"ל בשם החפץ חיים זצ"ל שמעשה הדיבוק המפורסם שהיה בימיו מן הסתם יהיה האחרון, כי ככל שתקטן כח התורה והרוחניות כן תקטן כח הטומאה, עכ"ד. ובאמת אפשר שאפילו בימינו במקומות שנשארו יהודים תדורים באמונה וחמימים במעשיהם שאצלם יהיה גם לכח הטומאה כח נוסף, כי זה לעומת זה עשה אלקים, ודו"ק היטב.

ז', כ"ז. את כל גבלך בצפרדעים.

עיי' מנחת שי שכתב וז"ל: הצפרדעים במסורת כל עניינא צד"י רפה במ"א דגש ותעל הצפרדע עכ"ל⁶. והנראה, דשם "צפרדע" הוא משפה זרה⁷, ובפרט לפי מה שכתבתי בחידושי לפרשת וחי [מ"ח פ"ה] דתיבותיהם היו מצויים בהם אותיות פ"א עי"ן ורי"ש, האותיות העיקריות של תיבת "פרעה", והצד"י לא היה נדגש באותו הלשון, ולפיכך לא הדגישוהו אפילו לאחר ה"א הידיעה⁸, ורק צפרדע זה⁹ שאין זה שם השרץ אלא השרץ, וזהו סגנון עברי וכמו

4. מכאן ועד סוף הענין הוא הוספה מפי השמועה.

5. עיי' בביתאור הגר"א יו"ד [סי' קע"ט] שכתב וז"ל: הרמב"ם כו' ולכן כתב שבשפים ושמות ולחשים ושרים וקמיעות הכל הוא שקר אבל כבר הכו אותו על קרקדו שהרי מציע הרבה מעשיות בגמ' ע"פ שמות וכשפים וכו'.